

Nedim Sejdinović

Interkulturalnost, političke elite i medijska reforma

Informisanje na jezicima nacionalnih manjina jedna je od brojnih neuralgičnih tačaka medijskog sistema Srbije i Vojvodine, a i na ovom polju se ukrštaju i sukobljavaju različite političke silnice koje svedoče o „nedovršenoj državi” i razorenom društvu. Sa jedne strane, sasvim je opravdan vapaj predstavnika nacionalnih zajednica, kao i zagovarača manjinskih prava, da država ima obavezu da obezbedi medije i medijske sadržaje na manjinskim jezicima, te da oni imaju važnu ulogu ne samo u informisanju nego i u očuvanju identiteta, kulture i jezika. Naravno, reč je i o dostignutim pravima i brojnim konvencijama i poveljama koje tretiraju prava manjina a koje je Srbija potpisala, čime su postali deo njenog pravnog sistema. Osim toga, manjinski mediji poseban značaj imaju u sredini kakva je Srbija, pa i Vojvodina uz sve svoje specifičnosti, u kojoj dominira nacionalistička politika većine i u kojoj se „glorifikuju one vrednosti, norme i načela koji se pripisuju predstavnicima većine”.¹ Dakle, u kontekstu medijskog mejnstrima u kojem je sveprisutna zatvorenost i strah od Drugoga i Drugačijeg.

Sa druge je međutim strane potpuno nerazumljivo to što pojedine manjinske elite, koje katkad ukazuju na neslobodarski većinski medijski diskurs, uspostavljaju iste mehanizme kontrole medija i medijskih sadržaja u svojoj zajednici. Mnogi teoretičari i praktičari interkulturalnosti ukazuju da autonomije imaju budućnost i smisao

1 Andrea Ratković, *Multikulturalnost i nacionalna politika*, Interkulturalnost, br. 05, str. 64.

samo ako otvaraju nove horizonte slobode, a da bivaju ranjive, i iznutra i spolja, ukoliko se zatvaraju u sebe i iskazuju autoritarnost i slabosti koje iz njega proističu. Nerazumljivo je i to što se u medijima manjina, na drugom nivou, počesto propagiraju iste one vrednosti koje su dominante većinskih medija – nekomunikativni medijski sadržaji bez kritičkih kompetencija koji služe ne kao korektiv političkih i društvenih procesa već kao poluga za ostvarivanje moći i umrtvljivanje alternative. Manjinski mediji na taj način pospešuju samogetoizaciju, sputavanjem alternativa pospešuju i – zabrinjavajući i izgleda nezaustavljiv – proces krunjenja multikulturalnog identiteta Vojvodine.

Možda je prežestoko reći da su se nacionalne (nacionalističke) elite Srbije ujedinile u likvidaciji alternative zarad nekontrolisane vlasti, a možda i nije. Iskustvo ukazuje da ujedinjenje nacionalista nikada nije principijelno već uvek lukrativno, nikada nije rešenje već odlaganje rešavanja problema, cementiranje ogromnog rezervoara nacionalnih frustracija koji u jednom trenutku može da izlije nekontrolisano nasilje.²

U ovom tekstu pokušaću da ukažem na moguća zakonska rešenja koja bi mogla da unaprede medijsku ponudu u Srbiji i Vojvodini, i na većinskom i na manjinskim jezicima, a koja bi pospešila interkulturalnost, pravilno je definišući kao značajnu društvenu vrednost i javni interes. Takođe, ukazaću i na osnovne probleme u funkcionisanju medija u Srbiji, naročito u Vojvodini, posebno onih u javnoj svojini i na jezicima nacionalnih manjina, pokušavajući da dam odgovor na pitanje zašto oni danas nisu u funkciji interkulturalnosti.

Tokom dugog, traumatičnog i još neokončanog procesa izrade nove medijske legislative, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, zasebno ili u okviru Medijske koalicije³, insistiralo je, posebno, na interkulturalnosti u medijima. U trenutku nastajanja ovog teksta, mi još ne znamo kako će izgledati medijski zakoni koji se nalaze pred usvaja-

2 Setimo se šta je svojevremente rekao Karl Kraus: „Ono što je u nacionalizmu toliko antipatično i odvratno nije toliko mržnja prema drugoj naciji, koliko ljubav prema vlastitoj. Jer, koji je smisao javnog oglašavanja ljubavi prema svojoj naciji, ako ne diskvalifikacija onih koji u sebi takve osećaje ne nalaze.”

3 Medijska koalicija je neformalna koalicija novinarskih i medijskih asocijacija – Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS), Udruženja novinara Srbije (UNS), Nezavisnog društva novinara Vojvodine (NDNV), Asocijacije nezavisnih elektronskih medija (ANEM) i Lokal presa – čiji je cilj donošenje novog zakonskog okvira za funkcionisanje medija u Srbiji.

njem (Zakon o javnom informisanju i medijima, Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnim servisima). Đavo se krije u detaljima i još uvek je nejasno da li će po usvajanju ovih zakona u Narodnoj skupštini Srbije (posle dugog kašnjenja, očekuje se da će zakoni biti izglasani tokom prve polovine naredne godine) doći do „resetovanja“ ukupne medijske scene, smanjenja direktnog političkog uticaja na uređivačku politiku medija, pa i onih manjinskih, da li će se otvoriti nove mogućnosti za samoodrživost medija i kvalitetne i profesionalne medijske sadržaje, da li će država napustiti medijsku sferu, da li će interkulturalnost u medijima biti pospešena, da li će, na kraju, građani, imati raznovrsnije profesionalne medijske sadržaje nego sada – ili će se desiti upravo obrnuto. Ovaj tekst može da se shvati i kao prilog raspravi o medijskim reformama, bez obzira na činjenicu da su formalne javne rasprave o zakonskim nacrtima privedene kraju.

Dijagnoza i moguća rešenja

Mediji u Srbiji i Vojvodini nalaze se u dubokoj krizi, i to nije fraza već nešto što je vidljivo svim građanima, svakodnevno. Mediji su sredstvo za obračun političkih elita i učvršćivanje vlasti – to je, takođe na dnevnom nivou, lako proverljiva činjenica. Mediji služe za diseminaciju stereotipa i arhaičnog pogleda na savremeni svet, uz dominaciju izjavnog i tabloidnog novinarstva i zabrinjavajuće odsustvo istraživačkog i profesionalnog sadržaja.

Ali, zašto je to tako? Koji su duboki uzroci ovog stanja? Zašto mediji u Srbiji decenijama funkcionišu kao alatka kojom se društvo razara po svim šavovima? Bez uvida u uzroke, mi ne možemo da damo ni valjanu dijagnozu, a kamoli da ponudimo neka rešenja.

Svakako da je tragično odsustvo suočavanja sa prošlošću u medijskom, ali i drugim segmentima društva, jedan od najdubljih uzroka. Nasleđe ratnohušakačkog i šovinističkog novinarstva je živo, bez obzira na formalno ograđivanje vladajućih političkih struktura od ratne politike Slobodana Miloševića, u čijoj su vlasti učestvovali. Ta živost ne treba da čudi, jer su u velikoj meri upravo kreatori takvog novinarstva i danas aktivni, i to na visokim uredničkim položajima. Temelji Miloševićeve politike su nedirnuti i u kulturi i u medijima, kao i drugde... Odluka stranih donatora da posle 2000. godine drastično smanje, ili čak ukinu finansiranje nezavisnih medija, te da ih upute u pravcu tržišta i famozne samoodrživosti, pokazalo se odveć optimističkim

pogledom na mogućnost unutrašnje demokratizacije našeg društva, pogotovo u kontekstu nepostojanja regularnog medijskog tržišta.

Kada govorimo o neregularnom medijskom tržištu, govorimo o neusklađenosti zakona koji definišu medijski sektor, nepoštovanju medijskih zakona donetih s početka dvehiljaditih, netransparentnosti finansiranja medija od strane države, postojanju nelojalne konkurencije s obzirom na opstajanje mnogih medija u javnom vlasništvu, suprotno slovu medijskih zakona... Kada pak govorimo o netransparentnosti finansiranja, mi govorimo o raširenoj korupciji u medijskoj sferi, koju je istražio i javno obelodanio Savet za borbu protiv korupcije 2011. godine⁴.

Pored toga, Srbija nikada nije izašla na kraj sa „gomilanjem medija“ tokom devedesetih godina („inflacija medija“ je bila osmišljena državna strategija sa ciljem da se smanji uticaj nezavisnih medija). Trenutno Srbija ima najviše registrovanih medija po glavi stanovnika u Evropi, što takođe svedoči o haosu u medijskoj sferi. Ekonomska kriza je medije pogodila čak i više nego ostale privredne i društvene delatnosti, a nove tehnologije su ugrozile tradicionalne medijske platforme, pogotovo one medije koji nisu spremno dočekali tzv. novo medijsko doba. Posebno su ugroženi lokalni i regionalni mediji, koji ne mogu da se izbore sa beogradskim, u jednom izrazito centralističkom političkom i društvenom sistemu. Mediji na jezicima nacionalnih manjina se pritom suočavaju sa, po *difoltu*, smanjenim brojem potencijalnih korisnika, odnosno kupaca. Na kraju, ne najmanje važno, razna istraživanja ukazuju da građani nisu spremni da izdvoje novac za kvalitetne i profesionalne medijske sadržaje.

U čitavoj toj mračnoj i pesimističnoj slici postoji jedan podatak koji se može čitati dvojako, a to je da država Srbija na raznim nivoima izdvaja značajna sredstva za medije. Po nepotpunim podacima iz 2011. godine, u pitanju je iznos od najmanje 25 miliona evra, koji na različite načine odlazi u medijsku sferu. Procenjuje se međutim da je taj iznos značajno veći, jer država nema jedinstvenu evidenciju utrošenih sredstava. Zašto kažem da se ovo može dvojako tumačiti? Pozitivno je to što u državi postoje sredstva za medije i medijske sadržaje, a negativno je to što su se ta sredstva dodeljivala na način koji ne obezbeđuje uvećanje kvaliteta medijskog sadržaja, nema efikasnog

4 Izveštaj o pritiscima i kontroli medija u Srbiji, Savet za borbu protiv korupcije, 19. septembar 2011. godine.

praćenja realizacije pomoći i njenih efekata, a pogotovo nisu jasni kriterijumi na osnovu kojih se taj novac dodeljuje. Treba reći i to da je veći deo ovih novaca usmeren medijima u javnom vlasništvu.⁵

Medijska strategija (skraćeni naziv za Strategiju razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji do 2016. godine, usvojenu u septembru 2011. godine na telefonskoj sednici Vlade Srbije), u čijoj su traumatično dugoj izradi učestvovali i predstavnici novinarskih i medijskih udruženja, predvidela je „kopernikanski obrt“ u finansiranju medijskog sektora u Srbiji, koji bi mogao značajno da unapredi kvalitet medija i medijskih sadržaja. Radi se o tome da se više ne finansiraju mediji nego medijski sadržaji, preciznije rečeno da se, uz pomoć nezavisnih komisija, finansira javni interes u medijskoj sferi, koji je ovim strateškim dokumentom definisan. Medijska strategija predviđa i izlazak države iz medija, odnosno vlasničku transformaciju medija u javnom vlasništvu. U to se javni servisi naravno ne računaju.⁶

Medijska koalicija se tokom javne rasprave zalagala i za osnivanje medijskih fondova na nivou Srbije i Vojvodine, kojom bi upravljali eksperti, a koji bi imao tri budžetske linije: jednu opštu, koja bi se odnosila za finansiranje medijskih sadržaja od javnog interesa, jednu koja bi pomagala izradu medijskih sadržaja na jezicima nacionalnih manjina, i jednu koja bi dodatno osnažila raznolikost medijskih sadržaja, odnosno bila posvećena aktivnostima organizacija civilnog društva, zaštititi neprivilogovanih grupa i manjina i, što je jako važno – promociji interkulturalnosti. Nažalost, predlog o medijskim fondovima naišao je na oštro protivljenje države, ali se mora reći da i neke članice Medijske koalicije nisu bili zadovoljne ovim rešenjima mada su ih načelno podržale.

5 Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji do 2016. godine, Sl. glasnik RS, br. 75/2011.

6 Javni servisi Srbije i Vojvodine nisu predmet ove analize. Treba međutim naglasiti da, kada se govori o programu na manjinskim jezicima, Radio-televizija Srbije praktično nema takav program, što je protivzakonito. Sa druge strane, Radio-televizija Vojvodine emituje program na deset jezika nacionalnih manjina. Na manjinske redakcije u ovoj medijskoj kući mogu se, bar delimično, primeniti mnogi zaključci izvedeni u ovom tekstu kada se radi o manjinskom informisanju. Treba naglasiti da već dugo postoji napetost između između nacionalnih saveta i urednika na RTV-u zbog količine uticaja ovih institucija na uređivačku politiku manjinskih programa. Dok nacionalni saveti tvrde da su onemogućeni da ostvare onaj uticaj koji im zakon omogućava, dotle zaposleni na RTV-u tvrde suprotno. Program na većinskom jeziku je u proteklih par godina unapređen i u pravcu interkulturalnosti, ali nedovoljno.

Javni interes u Nacrtu Zakona o javnom informisanju i medijima⁷ dosta je široko i, u principu, zadovoljavajuće definisan. U njemu se spominje informisanje nacionalnih i drugih manjina i neprivilegovanih grupa, uvažavaju se ljudska prava, podstiče medijska pismenost... Može se reći da se u njima naziru i elementi interkulturalnosti, ali nedovoljno jasno. Tokom javne rasprave Nezavisno društvo novinara Vojvodine je u nekoliko navrata zahtevalo da se kao javni interes definiše i „međuetnička komunikacija“ i „unapređivanje interkulturalnosti u društvu“. Mada su neki naši drugi predlozi usvojeni, ovi verovatno nisu bili dovoljno razumljivi za one koji su posle javne rasprave tumačili i vrednovali amandmane, pa su jednostavno izostavljeni. Interkulturalnost je još uvek strana reč u Srbiji.⁸ Nezavisno društvo novinara Vojvodine međutim od definisanja interkulturalnosti kao javnog interesa nije odustalo.

Mediji u javnom vlasništvu i mediji manjina

Pojedina istraživanja medija pokušala su da ocrtaju kako oni funkcionišu u svetlu očekivanja vlasnika/elita/osnivača, građana i samih novinara. Javna preduzeća i mediji nacionalnih saveta forme su kroz koje je Srbija pokušala da reši pitanje manjinskog informisanja. Tako je, recimo, 2007. godine obustavljena vlasnička transformacija medija u Srbiji pod izlikom da ona može da ugrozi manjinsko informisanje. Jasno je međutim da je u pitanju bio samo izgovor, jer je zahvaljujući ovom potezu zaustavljena privatizacija i onih medija koji nisu imala manjinski program, ili onih koji su ga preko noći uvodili.

Pripadnici manjinskih zajednica bi, logično, od manjinskih medija očekivali profesionalno informisanje, prostor za javnu debatu

7 Nacrt zakona o javnom informisanju i medijima, Član 15.

8 Kao neko ko je, otpočetka, kao predstavnik Nezavisnog društva novinara Vojvodine, učestvovao u dugogodišnjem procesu javnog zagovaranja medijskih reformi, saradujući sa mnogim tzv. *stakeholderima*, mogu sa priličnom sigurnošću da tvrdim da zabrinjavajuće visok procenat medijskih i kulturnih poslenika u Beogradu – čak i oni koji se trude da razumeju položaj i probleme pripadnika nacionalnih manjina i, uopšte, neprivilegovanih grupa – nažalost ne razume niti značenje pojma interkulturalnost, niti njegov društveni značaj. To se, nažalost, odnosi i na pojedine predstavnike međunarodnih organizacija. Bez obzira na to što interkulturalnost nije dominantan princip na vojvođanskoj društvenoj sceni, realno bi bilo pretpostaviti da bi se pitanje legislativne podrške interkulturalnosti u medijima u Vojvodini bilo lakše rešiti da ona ima značajnije nadležnosti u ovoj sferi. Ali, to je već rasprava tipa „šta bi bilo kad bi bilo“, pa ćemo se sada zaustaviti u elaboriranju.

o bitnim pitanjima za zajednicu, korektiv javnog mnjenja i sredstvo za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije. Sublimisana istraživanja, međutim, kazuju da pripadnici manjinskih elita, dakle oni koji donose odluke i manje-više određuju uređivačku politiku, u medijima pre svega prepoznaju sredstva za vlastitu promociju, ali i očuvanje identiteta, jezika i kulture. Naravno, njima su posebno važna „radna mesta“ koja dolaze sa ovim medijima. Često se, naime, prava nacionalnih manjina poistovećuju sa pravom na zaposlenje u državnoj službi! I na kraju, šta novinari očekuju od manjinskih medija? Nažalost, oni očekuju samo sigurna radna mesta, odnosno siguran posao.

Ovaj model očekivanja manje-više je isti i kada se govori o drugim medijima koji funkcionišu u javnom vlasništvu. Osnivači, odnosno vlast od tih medija očekuje nekritičnost, promociju i „radna mesta“ na koje će zaposliti svoje „kadrove“. Skoro da je pravilo da u medijima u javnom vlasništvu po pravilu postoji višak zaposlenih i manjak novinara, zabrinutih za svoju egzistenciju u kontekstu deprimirajuće ekonomske krize i velike nezaposlenosti.

Kako se izboriti za profesionalno novinarstvo u tom slučaju? Teško, čak nemoguće. Između sigurnog zaposlenja i profesionalnog novinarstva novinari biraju ovo prvo. Predstavnici elita neće dobrovoljno odustati od uticaja na uređivačku politiku, a građani nisu ni bitni, jer ovi mediji ne funkcionišu na tržištu. Zaključak je jednostavan: mediji kao javna preduzeća ne mogu da vrše ulogu koju bi mediji u jednom društvu/sredini morali da imaju.

Da ni nacionalni saveti nisu dobri „vlasnici“ medija, pokazuje smena Čabe Presburgera sa mesta glavnog i odgovornog urednika dnevnika *Mađar so*. On je 2011. godine smenjen jer njegov list nije „dovoljno izveštavao sa konferencija za novinare Saveza vojvođanskih Mađara“. Koji mesec kasnije, smenjen je i direktor RTV *Panon* Rudolf Mihok. Suosnivač i ovog medija je Nacionalni savet mađarske zajednice, a razlozi za smenu u osnovi su bili slični kao u slučaju smene Presburgera.

Nezavisno društvo novinara Vojvodine je tada apelovalo na donosiocce Medijske strategije da „naročitu pažnju obrate na ulogu nacionalnih saveta nacionalnih manjina u medijima čiji su osnivači i da se strategijom predvide i izmene Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, kako bi se ograničila samovolja nacionalnih saveta u donošenju odluka u medijima čiji su osnivači“. Javnosti

se obratila i grupa nezavisnih mađarskih intelektualaca⁹ koji su, u periodu pre usvajanja Medijske strategije upozorili da „događaji na medijskoj sceni, na jezicima nacionalnih manjina, ukazuju na to da nacionalni saveti drže monopol nad manjinskim medijima i da oni u velikom broju slučajeva predstavljaju tek glasilo manjinskih političkih partija ili elita”.

Odluka Skupštine AP Vojvodine iz 2004. godine da osnivačka prava nad listovima na jezicima manjina prebace na nacionalne savete pokazala se dobra za opstanak ovih medija, ali je istovremeno pokazala mnogobrojne slabosti u sferi medijskih sloboda. Nacionalni saveti su zakonom dobili velika ovlašćenja u medijima kojima upravljaju, a uređivačka autonomija tih redakcija nikako nije zaštićena i obezbeđena, odnosno garantovana. Tokom medijske reforme, Medijska koalicija je zahtevala da se pronađu mehanizmi kojima će se obezbediti nezavisnost uređivačke politike ovih medija, predlažući da telo koje upravlja fondacijama i ustanovama koji su izdavači medija, a koje osnivaju nacionalni saveti, imaju tripartitne upravne odbore. Dakle, upravni odbori bi trebalo da budu sastavljeni od predstavnika nacionalnih saveta, ali i od predstavnika redakcije i predstavnika građanskog društva. Naravno da ovaj mehanizam može da se „izvrda”, ali ipak obezbeđuje proceduralni otpor samovolji. U nacrtu zakona međutim ovo rešenje je svedeno na jedan stav iz člana 16. u kojem se kazuje da „dve trećine članova upravnog odbora ustanove, odnosno fondacije” (misli se i na medije na jezicima manjina) čine nezavisni članovi.

Što se tiče medija-javnih preduzeća koji imaju program (i) na manjinskim jezicima, predviđena je njihova vlasnička transformacija koju će pratiti obaveza države na svim nivoima da sufinansira javni interes u sferi medija, među kojima se na značajnom mestu nalazi informisanje na jezicima manjina. Ovo rešenje može biti problematično ukoliko se država, opet na svim nivoima – posebno lokalne samouprave – ne obaveže da i dalje značajna sredstva opredeljuje za informisanje uopšte i na jezicima nacionalnih manjina posebno.

9 Potpisnici pisma su advokat Antal Bozoki (Mgr. Bozóki Antal), univerzitetski profesor u penziji Laslo Gerold (Dr. Gerold László), Eva Harkai Vaš (Dr. Harkai Vass Éva), takođe univerzitetski profesor, potom publicista Bela J. Garai (J. Garai Béla), profesor Alpar Lošonc (Dr. Losonc Alpár), politički komentator Deže Ereg (Öreg Dezsó), novinari Čaba Presburger (Pressburger Csaba) i Žužana Serenčes (Szerencsés Zsuzsanna), te kniževnik Laslo Vegel (Végel László).

Ponovimo, međutim, da ove zakonske odredbe i njihova tumačenja treba uzeti sa rezervom jer su moguće značajnije promene. Na kraju, oni tek treba da uđu u skupštinsku proceduru, gde su mogući razni uticaji. A najjači uticaj, kada se govori o medijima na jezicima manjina, moguć je kao rezultat pregovora između predstavnika vladajuće političke garniture u Beogradu i predstavnika manjinskih elita. Podsetiti treba da su, recimo, predstavnici nekih bošnjačkih partija deo vladajuće većine u Republici, a da su приметно poboljšani odnosi između predstavnika Saveza vojvođanskih Mađara i Srpske napredne stranke, što može rezultirati aranžmanima koje će imati reperkusije i na medijske zakone. Na kraju, još uvek nije jasno u kojoj će meri informisanje na jezicima nacionalnih manjina biti određivano zakonima koji definišu prava nacionalnih manjina, a koliko medijskim.

O čemu govorimo kada govorimo o interkulturalnosti u medijima

A zašto je sve ovo bitno kada govorimo o interkulturalnosti u medijima? Zašto su za interkulturalnost bitni profesionalni mediji, koliko-toliko nezavisni od političkog uticaja? Zašto je bitno prepoznavanje javnog interesa u medijskoj sferi?

Jasno je da sâm rast profesionalnog nivoa i dinamike u manjinskim medijima doprinosi interkulturalnosti, povećavajući nivo kritičkih kompetencija i podižući komunikativnu moć tih medija. Otklon od direktnog političkog uticaja omogućava da se izveštava u skladu sa profesionalnim normama i etičkim standardima, a ne recimo „u mađarskom duhu” (tako stoji u medijskoj strategiji Nacionalnog saveta mađarske nacionalne zajednice), da se preskaču granice zadatih okvira, granice geta. Reforme bi omogućile i veću pokretljivost sadržaja na manjinskim jezicima. Manjinski političari recimo šalju jednu vrstu poruke kroz manjinske, a drugu kroz većinske medije. Svedoci smo da pojedine prevedene izjave tih političara date manjinskim medijima izazovu veliku pažnju šire javnosti, jer odudaraju od većinskog horizonta očekivanja. Interkulturalnost je, po definiciji, dinamičan pojam i on računa na razmenu, na razvijanje odnosa, na skup dinamičkih tokova, koje bi ozbiljna reforma medijskog zakonodavstva i napuštanje koncepta medija kao „državnog posla” – omogućila. Naravno, to se ne može preko noći desiti, ali i put od hiljadu milja počinje prvim korakom.

Interkulturalnost se ne sme ograničiti samo na poštovanje različitog, na toleranciju, već ono računa na razvoj ove različitosti i na uzajamnu otvorenost, a mediji bi po definiciji trebalo da budu mesto za njihovu komunikaciju. Ne radi se tu samo o simpatiji i empatiji, već i o potrebi da kroz upoznavanje drugoga upoznamo sami sebe. Dakle, interkulturalizam znači shvatiti Drugog i biti u interaktivnom odnosu s njim, a gde bi to trebalo prvobitno ostvariti nego u samim medijima. Pritom shvatiti ne znači akumulirati informacije, govoriti o drugima, već govoriti s drugima, slušati i odgovarati. E to je nešto što hronično nedostaje našim medijima, pre svega većinskim, a potom i manjinskim. I opet pitanje: koje je pogodnije mesto od medija za tu vrstu komunikacije? I šta je to ako ne javni interes?

Ovde se naravno ne otvara samo pitanje odnosa većina-manjina, već i manjina-manjina, koje je jako važno s obzirom na činjenicu da je savremeno društvo – društvo manjina. Razvoj kritičkih kompetencija i interkulturalnosti u medijima omogućava i poboljšanje interakcije manjina sa drugim manjinama i marginalizovanim grupama, što se takođe u istraživanju manjinskih medijskih sadržaja karakteriše kao nedostajući faktor. A to se takođe može podvesti pod javni interes.

Kao što bi većinski mediji morali stvarati prostor za manjine, tako i manjinski mediji moraju imati aktivan odnos prema svim pitanjima koja se tiču „šire zajednice”. Manjinski mediji ne samo da imaju pravo već i obavezu prema svojim čitaocima, slušaocima i gledaocima da se određuju prema „većinskim pitanjima”, jer ona direktno utiču na život svih građana ove zemlje. Pre nekoliko godina jedan vojvođanski manjinski list je, povodom svog jubileja, hteo da napravi intervju sa predsednikom Srbije Borisom Tadićem. Jedno od pitanja koje je u pripremi dostavljeno njegovom kabinetu odnosilo se na genocid u Srebrenici. Iz kabineta je izraženo nezadovoljstvo što se ovaj medij bavi ovim pitanjem umesto isključivo pitanjima položaja nacionalnih manjina. Ovo je istovremeno i primer dobre prakse u manjinskom mediju, ali i indikativan odnos predstavnika vlasti prema manjinskim medijima i manjinama uopšte. Nulta komunikacija.

Finansiranje javnog interesa može omogućiti i da većinski mediji, u većoj meri, imaju sadržaje na manjinskim jezicima. Višejezični mediji u Vojvodini postoje već decenijama, a među njima se nalaze i mediji koji su u privatnom vlasništvu, odnosno koji nisu pod kontro-

lom nacionalnih saveta ili lokalnih samouprava. Takvi sadržaji imaju veću šansu u reformisanom medijskom okruženju, imaju šansu da se razvijaju. Oni su i zamajac pluralizma na medijskoj sceni manjina, ali i većine. Možda se opet može ponoviti i slučaj kakav se desio sa *Blicom* prošle godine, kada je pokrenut dodatak na mađarskom jeziku, koji nije bio puki prevod sadržaja na srpskom jeziku. Sve je moguće dovesti u pitanje i u pravu su možda oni koji smatraju da se ovaj *Blicov* „izdavački poduhvat“ može dovesti u vezu sa predizbornim i postizbornim procesom, ali je činjenica i to da je ovaj dodatak profesionalno uređivan i da je doprinosa pluralizmu na manjinskoj medijskoj sceni. Svakako, i interkulturalnosti. I ključno pitanje nije zašto je on postojao već zašto nije opstao.

Konstruktivni partneri i zavera ćutanja

Predstavnici nacionalnih manjina su se u Srbiji, pogotovo posle 2000. godine, nudili kao dobri, konstruktivni partneri svakoj vlasti u Beogradu, a zauzvrat su dobijali feud svoje nacije i jezika i nekontrolisanu moć u njemu. Mnogobrojni su primeri nedemokratskih načela i sputavanja kritičke misli unutar manjinskih zajednica. Zahtevi za pravima nacionalnih manjina nije pratila demokračičnost unutar manjinskih autonomija, pa je takva politika u velikoj meri morala da bude osuđena na dvoličnost. Jedna vrsta poruka šalje se svojim potencijalnim biračima, a druga ostalim građanima. Jedan diskurs je prisutan u zajednici, a drugi izvan nje. Delimično se to može opravdati većinskim agresivnim nacionalizmom, ali se ipak ona u većoj meri može objasniti premisom da se manjine oko većine okreću kao sateliti, odnosno istim nazorima većinske i manjinske elite.

Većinski mediji, nesenzibilisani za manjinske zajednice i njene potrebe, uglavnom stvaraju sliku manjina kao nekog egzotičnog priveska, ili kao (potencijalnu) opasnost po većinu. Ponekad su instrumentalizovani i svesno ili nesvesno učestvuju u obračunu unutar manjinskih zajednica. U medijskoj sferi, manjine i većina, kao i manjine međusobno, komuniciraju nekomunikativnim sadržajem – folkloristikom, mitskim predstavama, vicevima i oveštanim tradicionalizmom. Takva vrsta „komunikacije“ je dvostruko opasna – ona ne omogućava većini da, čak i kada hoće, spozna probleme manjinskih zajednica iz manjinskog ugla, razvijajući osećaj empatije koje je neophodno ukoliko se želi graditi društvo srećnih i svesnih pojedinaca. Još opasnije

je to što ovakva komunikacija utiče na porast etničke distance i dehumanizuje pripadnike manjina, što u pojedinim kriznim momentima može da bude veoma opasno.¹⁰

Ovaj mehanizam je opasan i kada se radi o drugim manjinskim i marginalizovanim grupama. Društvo koje počiva na licemerju očekuje da se licemerje poštuje, da se o problemima čuti. Potom se oni razmatraju tek kada eskaliraju. Pripadnici LGBT zajednice u Srbiji otvorili su „Pandorinu kutiju” i naišli na najveće probleme upravo onda kada su počeli javno da govore o svom položaju i problemima sa kojim se suočavaju, upravo onda kada su se opredelili, u skladu sa savremenim svetskim trendovima, da se „autuju”, da javno zahtevaju svoja prava. U konzervativnim društvima kakvo je naše opšte je mesto – a s tim se slažu i naoko liberalniji krugovi – da odijum prema ovoj zajednici ne bi bio tako velik da pripadnici LGBT pokreta nisu počeli javno da se zalažu za svoja prava, da nisu postali vidljivi. I za druge probleme u ovom društvu šalje se slična poruka: nije vreme za to. Recimo, i neki načelni borci za viši stepen vojvođanske autonomije reći će da nije vreme da se sada poteže ovo pitanje. Da treba čekati da se nacionalistička zver pripitomi, ne shvatajući da se upravom tom ćutnjom ona i hrani.

Što se tiče prava nacionalnih manjina, i tu je ćutnja prisutna: nije potrebna javna rasprava već će se sve postići pregovorima i trgovinom između političkih elita, između partija ili unutar njih. Time se propušta mogućnost da se ova pitanja izvuku iz podruma nerazumevanja i da se prava manjina prezentuju ne kao opasnost za većinu, ne kao nametnuta pravila, već da se mogu prepoznati i kao investicija za bolju i srećniju budućnost svih. Konačno, politika ćutnje i zakulisnih pregovora stvara srećne manjinske elite uljuljkane u ministarskim ili foteljama manjinskih prava, i „obične” pripadnike manjina izložene potencijalnom nasilju i svakodnevnoj nesigurnosti. Kada se kaže da manjine u Vojvodini imaju velika prava, to u praksi znači da postoji ozbiljna disharmonija između prava samih manjinskih elita i „običnih” pripadnika tih zajednica.

10 Primeri iz nedavnih ratova trebalo bi da budu poučni. Celom bivšom zemljom su kružili vicevi o Muju i Hasu, i na kraju su oni, u datom trenutku, „nadrjali”. Uopšte nije bitno gde su nastajali ti vicevi, oni su definitivno odigrali svoju ulogu u dehumanizatorskom procesu na koji su se nastavili beogradski mediji, a koji praktično traje do danas. Još je drastičniji primer albanske nacionalne zajednice u bivšoj SFRJ, prema kojoj su skoro sve ostale zajednice unutar kompleksne države imali kultur-rasistički otklon.

LGBT populacija širom sveta jedno je shvatila: „glasnost“ je potrebna ne samo zbog slanja poruke nego je ona suština – prisutnost, vidljivost, participacija. „Glasnost“ stvara turbulencije, probleme, počesto su ugroženi i životi onih koji se bore za svoja prava, ali ona nema alternativu. Nema ni interkulturalnosti bez „glasnosti“.

U preraspodeli moći, pripadnici većinskih i manjinskih elita, kada su u pitanju prava nacionalnih manjina, stavljaju akcenat na nevidljivost. I jedni i drugi su neprijatelji interkulturalnosti koji razara tarabe okruga kojim vladaju begovi. A mediji? Potrebni su im upravo mediji ovakve kakve imamo – nikakvi! Nekomunikativni mediji...

Za kraj, jedna koliko ozbiljna toliko i komična koincidencija. Naime, predstavnici nacionalnih manjina počesto ne razumeju zašto se njihova prava upoređuju sa pravima pojedinih marginalizovanih grupa, među njima i LGBT zajednice. Ponekad se i ljute zbog tog poređenja. Referendum u Hrvatskoj, kojeg su izdejtvovala desničarske grupacije a koji je rezultirao ustavnom definicijom braka kao zajednice muškarca i žene, ušavši u osetljivo polje ljudskih prava, odnosno diskriminišući LGBT populaciju – otvorio je mogućnost da se, takođe na referendumu, građani ove zemlje negativno izjasne o službenoj upotrebi ćirilice. Vodeći hrvatski političari izjavljuju da to neće dozvoliti, ali je ovaj slučaj pokazao da su sve manjine podložne istom mehanizmu diskriminacije, da sve imaju iste protivnike. I da ih tišina i zatvaranje u uske krugove neće spasiti.

Iz ovog hrvatskog slučaja mnogi bi mogli da izvuku interesantnu pouku, ali nisam siguran da će se to desiti.